

The World's Largest Open Access Agricultural & Applied Economics Digital Library

This document is discoverable and free to researchers across the globe due to the work of AgEcon Search.

Help ensure our sustainability.

Give to AgEcon Search

AgEcon Search

<http://ageconsearch.umn.edu>

aesearch@umn.edu

*Papers downloaded from **AgEcon Search** may be used for non-commercial purposes and personal study only. No other use, including posting to another Internet site, is permitted without permission from the copyright owner (not AgEcon Search), or as allowed under the provisions of Fair Use, U.S. Copyright Act, Title 17 U.S.C.*

No endorsement of AgEcon Search or its fundraising activities by the author(s) of the following work or their employer(s) is intended or implied.

281.8
G25
P⁹⁰
P₁₇

GAZDÁLKODÁS

MEZŐGAZDASÁGI ÜZEMSZERVEZÉSI
ÉS AGRÁRKÖZGAZDASÁGI FOLYÓIRAT

TARTALOMBÓL

FEKETE GYÖRGY:

A munkaerőhelyzet és mezőgazdaság
távlati fejlesztése

MEGYERI FERENC:

A lineáris programozás üzemi alkalmazása a mezőgazdaságban

KANIZSAY ENDRE:

Őszibúza-vetés munkaszervezési és
gazdaságossági tapasztalatai

PLENTER LAJOS:

Ágazati termelési versenyek szervezése a
Dél-Békés megyei termelőszövetkezetek-
ben

U. S. DEPT. OF AGRICULTURE
NATIONAL AGRICULTURAL LIBRARY

OCT 24 1968

CURRENT SERIAL RECORDS

XII. Évfolyam
1968.

8

szám

GAZDÁLKODÁS

TARTALOM

<i>Fekete György</i> : A munkaerőhelyzet és a mezőgazdaság távlati fejlesztése	1
<i>Megyeri Ferenc</i> : A lineáris programozás üzemi alkalmazása a mezőgazdaságban	13
<i>Kuty László</i> : A szállítási munka közvetlen költsége és bérezése	23
<i>Kanizsay Endre</i> : Őszibúza-vetés munkaszervezési és gazdaságossági tapasztalatai	33
<i>Tompa Béla</i> : Hozzászólás Szücs István: A korszerű nagyüzemi szőlőtelepítés és -művelés gazdaságossági kérdései a termelőségvetkezetekben című cikkéhez	43

TERMELŐSZÖVETKEZETEINKRŐL

<i>Plenter Lajos</i> : Az ágazati termelési versenyek szervezése a Dél-Békés megyei termelőszövetkezetekben	49
---	----

SZEMLE

Nemzetközi tudományos tanácskozás Budapesten	55
Nemzetközi tudományos szeminárium Keszthelyen	56
Indul a mezőgazdasági mérnöktovábbképzés új tanéve	58

SZAKIRODALOM

<i>Dr. Fekete L.</i> : A csirkehidizálás és a tojástermelés gazdaságossága (<i>Németi L.-né</i>)	62
--	----

E SZÁM SZERZŐI:

Fekete György dr., főelőadó, Országos Tervhivatal (Budapest). — *Kanizsay Endre dr.*, egyetemi tanársegéd, Agrártudományi Egyetem (Gödöllő). — *Kuty László dr.*, nyugdíjas mezőgazdasági mérnök (Bp.). — *Megyeri Ferenc*, aspiráns; *Németi Lászlóné dr.*, tudományos főmunkatárs, Agrárgazdasági Kutató Intézet (Bp.). — *Plenter Lajos*, a Dél-Békés Megyei Termelőszövetkezetek Területi Szövetségének munkatársa (Orosháza). — *Tompa Béla dr.*, osztályvezető, Mezőgazdasági és Élelmezésügyi Minisztérium (Bp.).

... 1
 ... 13
 ... 23
 ... 33
 ... 43
 ... 49
 ... 55
 ... 56
 ... 58

Né- 62
 ...

Endre dr.,
 dr., nyug-
 né dr., tu-
 s, a Dél-
 rosháza).
 um (Bp.).

A MUNKAERŐHELYZET ÉS A MEZŐGAZDASÁG TÁVLATI FEJLESZTÉSE FEKETE GYÖRGY dr.

Az utóbbi néhány évben egyre több szó esik a mezőgazdaság munkaerő-problémáiról. Gyakran hallani a termelészövetkezeti tagság 50 éven felüli átlagéletkoráról, a mezőgazdasági dolgozók szakképzetlenségéről. Mindezzel ellentétben pedig közismerten sok nehézséggel jár a fiatal mezőgazdasági szakmunkások és szakemberek munkába helyezése. Ezek az egymásnak ellentmondó jelenségek indokolják a mezőgazdasági munkaerőhelyzet áttekintését. A mezőgazdasági munkaerőhelyzet sokoldalú figyelembevétele nélkül nemcsak a szűkebb értelemben vett munkaerő-gazdálkodási intézkedések válhatnak megalapozatlanná, hanem a mezőgazdasági termeléspolitika, a műszaki fejlesztés, a paraszti életszínvonal tervezett előirányzatai is több vonatkozásban elveszthetik a realitásukat.

A MEZŐGAZDASÁGI KERESŐK SZÁMA

A mezőgazdasági keresők száma a harmadik ötéves terv kezdetén kerekén 1,5 millió fő volt. A jelen tervidőszakban — a szükséglet alakulásával és a mezőgazdasági keresőállomány változására ható tényezők várható alakulásával összhangban — mintegy 80 ezer főnyi csökkenéssel számolhatunk.

Megjegyezzük, hogy a mezőgazdasági keresők és alkalmilag foglalkoztatott eltartottak elhatárolása többféleképpen lehetséges. E kérdés további módszertani pontosításokat is igényel. A felmerülő, reálisan alkalmazható eltérések azonban a munkaerőhelyzet megítélése és a foglalkoztatás-politika szempontjából nem számottevőek (annál is inkább, mert az esetleges módszertani eltérések egyformán érintik a bázis- és a tervidőszak végi létszámot, tehát a létszámváltozás folyamata szempontjából általában közömbösek).

Figyelemre méltó, hogy a magyar mezőgazdaság keresőinek 1960. évi és 1970-re tervezett létszamaránya az egy főre jutó nemzeti jövedelem nagysága szerint megfelel a nemzetközileg várható mértéknek.

Ez látszólag ellentmond annak az ismert megállapításnak, amely szerint túlzott volt a mezőgazdasági munkaerő csökkenése, illetve a más ágazatokba való munkaerő-átáramlás.

Ennek a kérdésnek a tisztázása a mezőgazdasági munkaerőpolitika szempontjából alapvető fontosságú. Ezért célszerű mind a hazai statisztikai adatokat hosszabb idősor alapján megvizsgálni, mind pedig a mezőgazdaság munkaerő-ellátottsága nemzetközi adatait egyéb összefüggések alapján is elemezni.

Magyarország mezőgazdasági kereső állománya (a mai területre számítva) a századfordulótól 1950-ig némileg növekedett, s csak az összes foglalkoztatotthoz viszonyított létszámaránya csökkent. Ez idő alatt tehát (a férfi keresők számának csökkenése ellenére) jelentős munkaerő-tartalékok halmozódtak fel a mezőgazdaságban.

Csupán a szocialista iparosítás óta indult meg erőteljesen a mezőgazdasági keresők csökkenésének folyamata. Ez a csökkenés azonban az elmúlt 15—17 évben egyenlőtlenül ment végbe. Nagymértékű volt az 1956—1960 közötti időszakban (a 15 évi létszámcsökkenésnek 53%-a erre az időre jut). 1952-ben, 1959-ben és 1960-ban pedig a mezőgazdasági keresők számának az egy év alatti csökkenése elérte, illetve meghaladta a 15 évi összes csökkenés 20%-át. Nyilvánvaló, hogy ilyen rohamos ütemű létszámcsökkenés még akkor is kihatott volna a mezőgazdasági termelésre, ha egyenlő arányban érintette volna a munkaerő különféle csoportjait. Az elmúlt 15 év alatt azonban a férfiak létszámaránya az összes mezőgazdasági keresőkhöz viszonyítva 65,7%-ról 59,2%-ra csökkent. Ez időben a férfiak létszáma 35%-kal, a nőké pedig csak 9%-kal lett kevesebb. Ez annyit jelent, hogy a munkakapacitás jobban csökkent, mint a globális létszámarány.

A kiöregedett parasztság a tömeges kollektivizálás időszakában eltartottá vált. Az ilyen címen 15 év alatt bekövetkezett csökkenés 36,6%-a 1960-ra és 1961-re esik. Ez azonban nem jelentette a munkakapacitás tényleges csökkenését. Arról van szó ugyanis, hogy az öreg parasztok nagy tömegei ez időben öregségi járadékhoz jutottak, és ily módon kikerültek a keresőként számba vett mezőgazdasági dolgozók állományából.

1961-től kezdve a létszámcsökkenés legjelentősebb tényezője nem a más ágazatok elszívó hatása, hanem a mezőgazdasági kereső állomány kiöregedése.

Az elmondottakból az tűnik ki, hogy egy tendenciájában törvényszerű létszámcsökkenési folyamatról van szó.

A MUNKAERŐHELYZET ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Munkaerőfelesleg és munkaerőhiány

A mezőgazdaságban a tavasztól ősziig tartó szezon átlagában foglalkoztatottak száma országosan megfelel a mezőgazdaság munkaerő-szükségletének. Ez az egyensúly azonban csupán a földrajzi területek, valamint a mezőgazdaság szektorai között jelentősen eltérő munkaerőhelyzet átlagából adódik. A valóságban a kevésbé iparosított mezőgazdasági körzetekben ma is tapasztalható munkarő-felesleg, míg az iparosított körzetekre egyre inkább a munkaerőhiány a jellemző.

politika
tisztikai
gazdaság
apján is

tre szá-
zes fog-
t tehát
talékok

őgazda-
elmúlt
3—1960

re jut),
mának
es csök-
ökkenés
arány-
év alatt
höz vi-
5%-kal,
munka-

n eltar-
36,6%-a
s tény-
agy tö-
ültek a

n a más
tiörege-
yszerű

foglal-
ükség-
mint a
agából
oen ma
yre in-

Még jelentősebb az átlagos helyzettől való eltérés a különböző gazdálkodási, illetve jövedelmi színvonalon álló szövetkezetek között. A jól szervezett, magas jövedelmet biztosító szövetkezetek többségének nincs munkaerő-ellátási gondja, a gyenge szövetkezetekben gyakran a helyileg rendelkezésre álló munkaerőt sem lehet kielégítően bevonni a szövetkezet közös munkájába. Általánosan tapasztalható azonban, hogy a mezőgazdaság korábbi munkaerő-feleslege túlnyomó részt már felszívódott, a háztartás tartalék-erőforrásai a korábbihoz képest jelentősen redukálódtak.

A munkaerő-kereslet és -kínálat egyensúlya sok szövetkezeti gazdaságban eddig úgy valósult meg, hogy a családi művelési mód kiterjesztésével és az anyagi ösztönzés különböző eszközeivel igyekeztek a nagyüzemi munkára kevésbé alkalmas, illetve alkalmi foglalkoztatást igénylő munkaerőt maximálisan foglalkoztatni.

A munkacsúcsok időszakára — különösen az őszi munkákra — általában hiányok, illetve a szükséges munkaerő bevonásának a feladatai jelentkeznek — még az agrártúlnépesedés jellemző területein is. Ezzel szemben az év jelentős részében igen jelentős kihasználatlan munkaerő-tartalékok vannak.

A termelés munkalgényessége

A második ötéves terv időszakában körülbelül 5,3%-kal, a harmadik ötéves terv idején pedig mintegy 5,7%-kal nő a mezőgazdasági termelés munkalgényessége, pontosabban létszámgénye. Az adatok ugyanis a struktúráváltozás mellett a nagyüzemesítés létszámkihatásait is magukban foglalják — például az állattenyésztés vonatkozásában. Amíg 1960 és 1965 között elsősorban az állattenyésztés nagyüzemesítése növelte a termelés létszámgényességét, addig a harmadik ötéves terv folyamán a termőre forduló telepítések hatása is már egyre inkább jelentkezik. A harmadik ötéves terv időszakában elsősorban a melléktevékenység kiterjesztésével várható a létszámcsökkenés további mérséklődése.

Az egész mezőgazdaság kb. 370 millió munkanapnyi munkaidő-szükségletéből kb. 48 millió munkanap jut az állami gazdaságokra, kereken 170 millió munkanap a termelőszövetkezeti közös és kereken 70 millió munkanap a háztáji gazdaságokra.

A foglalkoztatás idényszerűségének néhány problémája

A munkaerőmérleg összesített adatai szerint az egész mezőgazdaság létszámszükséglete 1965-ben havonta az 1. táblázat adatai szerint alakult.

A keresők foglalkoztatásán kívül tehát jelentős szükségletet kell alkalmi munkaerővel fedezni. Ugyanakkor még nagyobb problémának látszik, hogy a mérleg adatai szerint az év nagy részében a munkakapacitás kihasználatlan az idényszerű szükséglet következtében.

Mint ismeretes, a munkaerő-felhasználás szezonális ingadozása különösen nagy a növénytermesztésben. Figyelemre méltó továbbá, hogy a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban meghaladja a szezonális index az

1. táblázat
A MEZŐGAZDASÁG 1963. ÉVI
LÉTSZÁMSZÜKSÉGLETE
A FOGLALKOZTATÁS SZEZONÁLIS
INGADOZÁSAI ALAPJÁN

Hónap	Munkaerő- szükséglet 1000 fő	Eltérés a foglalkoztatottak átlagos létszámától	
		1000 fő	%
I.	847	+ 649	+ 43
II.	856	+ 640	+ 42
III.	1223	+ 274	+ 18
IV.	1406	+ 90	+ 6
V.	1718	- 222	- 15
VI.	1623	- 127	- 9
VII.	1566	- 70	- 5
VIII.	1494	+ 2	0
IX.	1625	- 129	- 9
X.	1564	- 68	- 5
XI.	1257	+ 239	+ 16
XII.	947	+ 549	+ 37
Átlagos munkaerő-szükséglet a munkaerőmérleg szerint	1496	-	100

munkaerő-helyettesítő hatása. Az említett tényezők összhatásaként a mezőgazdasági kereső „létszám” a 3. táblázat adatai szerint alakul.

Természetesen a munkaerő-helyettesítő hatás csökkenésétől függetlenül indokolt a műszaki fejlesztés, amennyiben

állami gazdaságokét, mivel a tsz-ekben az állattenyésztési ágazatoknak kisebb a súlyuk.

A nagyüzemi munkamegosztás előnyei tehát egyúttal társadalmi megoldást igénylő foglalkoztatási problémákkal is járnak. Ugyanis a *termelőszövetkezeti családok jelentős hányadának csak időszakai és alkalmi munka jut a közös gazdaságban.*

A MŰSZAKI FEJLESZTÉS ÉS A FOGLALKOZTATÁS

A kollektivizálás után a gépesítés hatását két adattal jellemezhetjük:

- helyettesít kb 600 ezer főnyi kézi munkást;
- pótolja 300 ezer db igásállat kiesését.

A legutóbbi időkhöz elsősorban mégis a fogatpótló gépi munka a jellegzetes. Ezt mutatják a 2. táblázat adatai. Figyelemre méltó továbbá, hogy a gépesítés fokozásával az utóbbi években csökken annak

2. táblázat
A VONÓERŐ-ÁLLOMÁNY VOLUMENE ÉS MEGOSZLÁSA

Év	Összes vonóerő	Ebből		A gépi vonóerő %-a	Fogatot	Kézi erőt
		gépi vonóerő	állati vonóerő		helyettesítő összes gépi munka	
		traktoregységben				
1952	95 536	14 575	80 961	15,3	7 572	329
1955	110 993	26 033	84 960	23,5	12 144	850
1960	106 294	53 396	52 898	50,2	33 294	2 553
1964	141 145	99 047	42 098	70,2	63 014	5 179

— elősegíti a területi termelési lényesség, valamint a gazdaságosság fokozását;

— csökkenti a nehéz testi munkát.

A gépesítés egyre nagyobb befektetések révén szabadít fel egy-egy mezőgazdasági munkahelyet. 1960 és 1975 között 12 ezer forintból kb. 200 ezer forintba emelkedik az egy munkahelyet felszabadító gépesítési beruházás volumene. Ez az összefüggés azonban csak rövid- és középtávú tervezésnél hasznosítható. Hosszabb időszakban ugyanis a műszaki fejlesztés egyes elemeinek minőségi változásai újból növelik a gépesítési beruházások hatásfokát.

Figyelemre méltó a munkaerő-helyzet és a távlati fejlesztés összefüggései szempontjából a technikai fejlődésnek a munkaerő-szükséglet idényszerűségére gyakorolt hatása is.

A technika általános fejlődése — a közfelfogással ellentétben — nem feltétlenül csökkenti a mezőgazdaságban a munkák idényszerűségét. A munkavolumen lecsökkenése csak a munkacsúcsok abszolút létszám-szükségletét csökkenti, de relatív értelemben esetenként igen jelentősen továbbfokozódhat a maximális és a minimális létszámigény különbsége. Komplex gépesítés esetén az igen kis létszámú állandó és időszaki létszám mellett arányaiiban megsokszorozódhat az alkalmi munkások foglalkoztatása (az abszolút létszámesökkenés mellett). Ezek az összefüggések a műszaki fejlesztés körülmények közötti üzemgazdasági megalapozására hívják fel a figyelmet.

NAGYÜZEMI ÉS HÁZTÁJAI FOGLALKOZTATÁSI IGÉNYEK

Ha a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban az állami gazdaságok évi átlagos munkateljesítményei alapján szerveződne a foglalkoztatás, úgy elég lenne 650–700 ezer állandó és időszaki dolgozó (kereső), valamint 80–100 ezer főnyi kisegítő, alkalmi dolgozó munkája. Ezzel szemben nyugdíjasokkal együtt kerekén 1,7 millió ember dolgozott 1966-ban a termelőszövetkezeti közös gazdaságokban (4. táblázat a 6. oldalon).

A közös gazdaságok csupán 40%-ig vették igénybe a tagoknak és a munkaviszonyban nem levő családtagoknak az elméletileg lehetséges évi munkaidejét (5. táblázat a 7. oldalon).

3. táblázat
A GÉPESÍTÉS
MUNKAERŐ-HELYETTESÍTŐ HATÁSÁNAK
ALAKULÁSA
(1000 fő)

Év	Mezőgazdasági keresők tény-, ill. tervezett száma	Géppel helyettesített munkaerő	Együtt
1960	1699	278	1977
1961	1622	379	2001
1962	1581	417	1998
1963	1532	553	2085
1964	1514	555	2069
1965	1498	539	2037
1966	1481	599	2080
1967	1465		
1968	1450		
1969	1435		
1970	1420	780	2200

4. táblázat

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK KÖZÖS GAZDASÁGÁNAK MUNKAERŐ-ÁLLOMÁNYA
(1966. év)

(1000 fő)

Hónap	A dolgozók összes létszáma	Ebből: máshol munkaviszonyban nem levő				Az összes dolgozók létszámából 15 (az év folyamán 120) nappal többet dol- gozók száma	Ebből: nyugdíj- korhatárnál idősebb tag és családtag
		állandó alkalmazott	nyugdíjkorhatárnál fiatalabb és nem járadékos		nyugdíj- korhatárnál idősebb tag és családtag		
			tag	családtag			
I.	525	56	363	29	67	288	28
II.	597	57	407	38	79	297	28
III.	700	60	459	54	99	395	40
IV.	871	63	504	112	127	422	42
V.	1099	64	533	196	162	530	58
VI.	1150	64	534	200	163	506	55
VII.	1067	69	521	153	148	554	65
VIII.	1005	69	518	137	144	565	68
IX.	1032	70	514	159	145	504	57
X.	1137	69	517	176	154	523	59
XI.	857	68	473	115	122	415	40
XII.	623	66	400	49	79	321	30
Az év folyamán összesen	1715	91	586	279	228	515	67

Ha azonban figyelembe vesszük a rendelkezésre álló munkaerő-állomány összetételét is, akkor már másként kell megítélnünk a munkaerő-források igénybevételét.

Mindezek ellenére az 1966. évi adatokból az állapítható meg, hogy országos átlagban a termelőszövetkezetek munkaerőhelyzetét a folyamatosabb foglalkoztatás igénye jellemzi.

Valószínű, hogy a munkaképes korú és télen a termelőszövetkezetben nem foglalkoztatható, de azt igénylő tagság a foglalkoztatással szemben a következő feltételeket támasztja:

- viszonylag kis fizikai igénybevételt jelentő munka legyen;
- ne kívánjon hosszú betanulást, tehát magasabb szakmai igényeket;
- tetemes része női munka legyen.

Az év egy részére kiterjedő, jelentősebb munkaerő-felesleg kialakulásához hozzájárult, hogy a termelőszövetkezetek (és családok) egy része a munkacsúcsok időszakában jelentős „idegen”, illetve külső munkaerőt vont be a közös gazdaság munkáiba. Júliusban pl. (amikor legnagyobb volt az idegen munkaerő aránya) a közös gazdaságokban eltöltött összes munkaidőnek 6%-át az időszakai és alkalmi munkavállalók, 1,6%-át pedig a munka-

5. táblázat

A TERMELŐSZÖVETKEZETEK RENDELKEZÉSÉRE ÁLLÓ MUNKAKAPACITÁS MAXIMUMA
(1966. év)

(1000 munkanap)

Hónap	A közös gazdaság összes munkateljesítménye	A közös gazdaság munkáiból és a háztáji növénytermesztésből a tagokra és segítő családtagokra váró feladat	A tagok és segítő családtagok lehetséges munkateljesítménye	
			valamennyi kereső évi 300 munkanapos foglal- koztatását feltételezve	a férfiak 300, a nők 240 munkanapos évi foglalkoz- tatását feltételezve (max.)
I.	8 859	7 673	18 000	16 200
II.	9 046	8 068	18 000	16 200
III.	12 376	11 654	18 000	16 200
IV.	13 503	15 843	20 250	18 220
V.	17 910	21 593	20 250	18 220
VI.	17 588	20 762	22 500	20 250
VII.	18 303	18 372	22 500	20 250
VIII.	18 032	18 385	22 500	20 250
IX.	16 799	21 614	22 500	20 250
X.	17 868	21 057	22 500	20 250
XI.	13 120	12 653	20 250	18 220
XII.	10 099	8 534	18 000	16 200

viszonyban levő családtagok teljesítették. Ezek — a júliusban ledolgozott együttes munkaidejük alapján — mintegy 45 ezer teljes foglalkoztatottsági létszámot képviselnek.

Az alkalmazottak számának rohamos növekedését a következő adatok jelzik:

	Állandó	Időszaki (és alkalmi)
	alkalmazottak száma (fő)	
1965. december 31.	52 574	10 038
1966. március 31.	57 872	17 852
június 30.	61 732	54 337
szeptember 30.	66 454	65 725
december 31.	68 086	27 195
1967. március 31.	71 140	20 210
június 30.	75 739	63 540
szeptember 30.	83 282	69 708
december 31.	85 500	28 500

Az alkalmazottak számának növekedése viszont, különösképpen az időszakosaké, alkalmilag foglalkoztatottaké, az előbb bemutatott foglalkoztatási problémákkal ellentétben látszólag jelentősebb munkaerőhiányokra utal.

A szövetkezetek ugyanis nyomós okok nélkül tömegméretekben nem alkalmaznának idegen munkaerőt a közös gazdaságokban. Ha az előbbieken ismertetett, az elégtelen foglalkoztatást tükröző adatok valóban tömeges munkanélküliséget jelentenének, úgy semmiképpen sem lenne szükség a családi munkaerőforrások igénybevételén kívül egyre nagyobb számú alkalmazott foglalkoztatására.

Valójában azonban mind a túlzott feleslegek, mind az alkalmazottak nagy számából következtetett jelentős munkaerőhiányok csak szélsőséges esetekben, a szövetkezetek egy részénél mutatkoznak. Többször a személyes anyagi ösztönzés problémái hozzák felszínre ezeket az ellentmondásokat. A tsz-tagok gyermekei például gyakran részesedésért nem vállalnak a közös gazdaságban munkát, de „bérmunkásként” elmennek dolgozni (előnyösebb kereseti és SZTK feltételek stb. hatására). 1967 őszén az alkalmazottak 29,7%-a a tsz-családokhoz tartozott.

Ebből következően a tsz közös gazdaság szempontjából reálisan tervezhető munkaerőforrás volumenénél nem lehet csupán demográfiai tényezők-ből kiindulni. A munkavállalás jellegével csak a foglalkozási igényekre alapozó munkaerőkapacitás-számítások lehetnek összhangban.

Megemlítjük, hogy a következő években a tsz-alkalmazottak foglalkoztatásához hasonló jelentőségű probléma lesz a nyugdíjasok munkahelyeinek felszabadítása a munkába vonandó fiatalok számára.

A munkaerő-gazdálkodás szempontjából ugyanis felvetődött a probléma: mintegy negyedmilliónyi új termelőszövetkezeti nyugdíjasnak lehet-e a háztáji gazdaságokban kiegészítő jövedelmet biztosítani, vagy pedig ennek a munkaerő-állománynak jórésze tovább fog néhány évig a közös gazdaságokban a nyugdíj mellett dolgozni, és ezzel hosszú időre lehetetlenné teszi a szövetkezeti keresőállomány szükséges mértékű megfiatalítását.

Ez az összefüggés az elmondottakon túlmenően a nagyüzemi gazdálkodás személyi feltételeinek biztosítása szempontjából teszi különleges fontosságú kérdéssé a háztáji munkaalkalmak megteremtését a nyugdíjjogosultságot szerző szövetkezeti generáció számára (esetleg speciális „munkaegység-konstrukciókkal” is egybekötve).

SZEMÉLYES ANYAGI ÖSZTÖNZÉS ÉS A MUNKAERŐ-UTÁNPÓTLÁS

A munkaerőszükséglet fedezete végső soron attól függ, hogy a falusi fiataloknak az eddigiénél nagyobb része választja-e a mezőgazdaságot életpályául, és biztosítható-e, hogy túlnyomó részt ott is marad. Mivel a harmadik öt éves terv időszakában — az ismert demográfiai okok miatt — megnő az iskolából kikerülő fiatalok száma, ez a munkaerő-politika nemcsak a mezőgazdaság szempontjából, hanem az általános foglalkoztatás szempontjából is szükséges és lehetséges.

Előmozdítja a mezőgazdaság munkaerő-szükségletének fedezését — különösen a szakmunkásigények tekintetében —, hogy a jelenlegi öt éves terv

előirányzatai a nem mezőgazdasági ágakban nagyon mérsékelt létszámnövekedést irányoznak elő. Ennek ellenére nem számíthatunk rá biztosan, hogy csupán emiatt a szükséges munkaerő valóban megmarad a mezőgazdaságban.

Ebből a szempontból igen problematikus: a foglalkoztatási lehetőségeknek a munkák idényszerűségével kapcsolatos korlátai és ennek következtében a tsz közös gazdaságokban elérhető jövedelem viszonylag alacsony színvonalra.

Ezért meg lehet kockáztatni azt a feltételezést, hogy az elmúlt években hozott, egyébként igen jelentős árpolitikai intézkedésekkel is egyenértékű lehetett volna a paraszti életszínvonal emelése szempontjából, ha fokozottabb erőfeszítéseket teszünk a foglalkoztatás kiterjesztésére, szezonális jellegének csökkentésére.

Egyértelműen kitűnik ugyanis az adatokból, hogy a szövetkezetekben munkát vállaló fiatalok jóval nagyobb hányada kénytelen alacsonyabb keresettel megelégedni, mint a népgazdaság más területein elhelyezkedő társaik. Különösképpen problematikus ez a helyzet a képzetlen, de nehéz munkát és folyamatos foglalkoztatást vállaló parasztfiatalok részére.

Ezt a negatívumot csak részben ellensúlyozzák a legutóbbi időben a parasztság szociális ellátását lényegesen megjavító intézkedések.

A MUNKAERŐHELYZET TERÜLETI DIFFERENCIÁLTSÁGA

A területi vonatkozásokat az ipar területi elhelyezkedésével szoros kapcsolatban kell vizsgálni, a mezőgazdaság munkaerő-ellátottsága ugyanis — mint a következő oldalon közölt 6. táblázat adatai is világosan mutatják — azzal szoros korrelációban alakul.

Az iparilag fejlettebb megyékben a mezőgazdasági dolgozók létszáma sokkal erőteljesebben csökken, mint más területeken; nyolc ipari megyében következett be pl. a dolgozó tsz tagok 1963 és 1966 közötti létszámcsökkenésének 42%-a, évi üteme 10,5%-ot tett ki, míg a többi megye átlaga csak 7,1% volt. Az átlagosnál nagyobb csökkenés a jelentősebb elvándorlásból adódik.

Feltételezhető, hogy — ellenintézkedések hiányában — továbbra is ez a tendencia érvényesül, ami az iparilag fejlettebb megyék mezőgazdaságát nehéz helyzetbe hozhatja.

A munkaerő-ellátottságnak ezek az igen lényeges különbségei természetesen kihatnak a gazdálkodás jellegére és színvonalára is.

Más területeken ugyanakkor igen komoly, helyenként nyomasztó agrártúlnépesedés tapasztalható. A 100 kh művelt területre jutó mezőgazdasági keresők száma egyes megyékben és országosan a 7. táblázat adatai szerint alakult.

6. táblázat

A TERMELŐSZÖVETKEZETI MUNKAERŐ-ELLÁTOTSÁG TERÜLETENKÉNTI ALAKULÁSA

Megye	Egy nyugdíjkorhatáron aluli tagra és családtagra jutó közös és háztáji termőterület 1967. szept. 30-án (kh)	A szövetkezeti családokban élő lehetséges keresőkből tsz-en kívül keresők aránya	A szövetkezeti családokból tiszta termelőszövetkezeti családok aránya
		1965. év közepén (%)	
Nógrád	9,0	38,5	25,9
Borsod	9,5	28,2	35,7
Veszprém	10,1	27,3	39,5
Pest	9,5	29,4	36,2
Csongrád	6,3	15,1	51,2
Békés	6,4	13,4	57,3
Hajdú	7,3	15,4	52,6
Szolnok	8,3	16,2	51,2
Zala	6,6	29,5	35,5
Országosan	7,9	22,5	45,1

Egyes területek továbbra is népességleadók lesznek. Különösen az ország keleti, északi és nyugati peremvidékein még ma is olyan nagy a mezőgazdasági keresők száma, hogy helyenként három-öt szántóegység sem jut egy főre. A termőföldnek ez a viszonylagos szűkössége a teljes népességnek 60—70%-át érinti, tehát az egész vidék általános társadalmi-gazdasági problémáját képezi, mert ugyanezek

a vidékeken jelentéktelen a mezőgazdaságon kívüli munkaalkalom.

7. táblázat

A 100 KH MŰVELT TERÜLETRE JUTÓ MEZŐGAZDASÁGI KERESŐK SZÁMÁNAK TERÜLETENKÉNTI ALAKULÁSA

Megye	1930	1949	1960	1965
Bács-Kiskun	21,4	22,2	21,6	13,8
Békés	17,8	19,6	17,5	12,0
Fejér	14,0	16,1	12,5	6,9
Győr-Sopron	18,8	20,0	16,1	8,3
Heves	25,1	24,9	21,3	14,0
Komárom	16,0	15,3	12,6	10,5
Szabolcs-Szatmár	18,8	24,7	23,5	15,0
Szolnok	17,5	18,8	13,9	9,9
Zala	31,0	30,9	26,3	14,6
Országosan	19,6	21,3	18,4	12,5

A területi differenciáltságot természetesen nem szabad csupán megyei átlagadatok alapján megítélni (pl. a leginkább iparosodott területen, a fővárosban, a megszi-
lárdult szövetkezetekben nincsen számottevő munkaerőhiány). Nem szabad továbbá a területi sajátosságokból a szezonális problémák egyidejű figyelembevétele nélkül sem következtetnünk (pl. Szabolcs megyében is problémákat okoz a szövetkezetek többségében az alma-
szüret idején a munkaerő biztosítása).

**DEMOGRÁFIAI TÉNYEZŐK ÉS A TÁRSADALMI MOBILITÁS
HOSSZÚ IDŐSORAINAK EXTRAPOLÁLÁSA**

Bizonyos szempontból determinálják a mezőgazdaság fejlesztését a tartósan ható foglalkoztatási tendenciák. Az 1980—1985 körüli mezőgazdasági munkaerő-állomány kialakítása ugyanis attól is függ, hogy a munkaerő-állománynak a gazdasági-demográfiai törvényszerűségek szerinti „önmozgása” az azt követő 15—20 év alatt milyen új munkaerőhelyzetet teremthet.

Ehhez az előrebecsléshez (amely természetesen csak az alapvető tendenciák nagyságrendjeinek jelzésére alkalmas) két kiindulópontunk van:

— viszonylag kielégítő pontossággal meghatározható a mezőgazdasági munkaerő-állomány természetes fogyása (a nyugdíjazás, kiöregedés becslése a bázisidőszak munkaerő-állományának korösszetételéből kiindulva), valamint a halálozás;

— a társadalmi mobilitás várható mértéke (természetesen igen nagy szélső értékekkel előrebecsülhető az előző negyedévszázados fejlődés tendenciáinak elemzése alapján).

Feltételezhetjük, hogy

— ha nem haladja meg az extenzív iparfejlesztés mértéke hosszabb távlatban a szocialista iparosítás kezdeti éveire jellemző mértéket, akkor az 1949—1961 közötti időszaknál kisebb ifjúsági belépésre és nagyobb elvándorlásra (a mezőgazdaságon kívüli tényezők hatására) nem számíthatunk;

— nagy valószínűsége van annak, hogy a demográfiai hullám időszaknál nagyobb mértékű ifjúsági munkába lépésre és kisebb elvándorlási arányra később sem számíthatunk (hiszen ezen időszakra az ipar igen mérsékelt létszámfejlesztése is jellemző).

Az extrapoláláshoz tehát adva vannak a szélső értékek. Ezek szerint — a természetes fogyasztást is előrebecsülve — 1985-re a következő a mezőgazdasági kereső létszám maximuma és minimuma:

Maximum	1,4—1,5 millió fő
Minimum	1,0—1,1 millió fő.

A becslések szükségszerű elnagyoltsága ellenére is két igen lényeges következtetés vonható le ezen előirányzatból:

A minimális változat csökkenési ütemének extrapolálása jelzi ezen változat problémáit. Nem lehet ugyanis önmagában cél a mezőgazdasági keresők abszolút számának vagy arányának csökkentése. A cél a termelékenység növelése. Ez pedig a terület és a termelés, valamint a létszám együttes összefüggéseiben vizsgálendő.

1. A legfejlettebb iparral rendelkező tőkésországok „elérése” nem a mezőgazdasági keresők részaránya tekintetében (a termelés belterjességének lényeges különbségétől is eltekintve) hazánkban belátható időn belül nem lehet reális célkitűzés. Még a következő 20—30 évben sem csökkenhet ugyanis a mezőgazdasági keresők részaránya jelentősen 10% alá. Ezt meg-

szabja többek között hazánknak a nyugat-európai országokénál alacsonyabb népsűrűsége is.

2. A maximális előirányzat megvalósulása feltűnő módon a mezőgazdasági keresőlétszám növekedésével járna. A jelenlegi munkaerő-politika ugyanis nem csupán a mezőgazdasági keresőállomány korösszetételének alapvető megjavítását eredményezi. Tartósabb fenntartása (a munkából kiöregedő korosztályok volumenének csökkenése folytán) az ifjúsági munkába lépés jelenlegi arányai az elvándorlás minimális mértéke esetén a tendencia megváltozásával és a létszám lassú, de folyamatos növekedésével járna. Ezért ennek a változatnak a realitása — és ezzel részben a mezőgazdaság-középpontú népgazdaságfejlesztés is — több szempontból is vitatható:

— Nagyon valószínűtlen a mezőgazdasági létszám lassú növekedését biztosító bérpolitika megvalósítása. Nem csupán az alapvető változás miatt, hanem elsősorban a munkatermelékenység alakulásából adódó ellentmondások következtében.

— A mezőgazdasági termelés erőteljes belterjesítését és a nagyüzemek minimális műszaki fejlesztését feltételezve sem képzelhető el, hogy a háztáji termelés (a családi munkaszervezet, a kisüzemi technológia) tartósan alárendelt szerepet tölthetne be hosszú távlatban is 1,5 millió főnyi távlati keresőlétszámnak a mezőgazdaságban való tartásával.

Ebből következik, hogy az előzőekben említett mindkét koncepciót el kell vessük a maga szélsőséges megnyilvánulásában.

A kérdés eldöntéséhez a mezőgazdasági termeléspolitikai kérdéseken kívül célszerű lenne megfontolni az urbanizációs folyamattal való összefüggéseket is. Távlatilag ugyanis a decentralizált falusi településeken több százszázalékos nagyságrendben várható részleges munkát vállaló (és csak a lakóhelyén foglalkoztatható) háztartási munkaerő-tartalék. Ezeknek a foglalkoztatási igényeknek a kielégítése az iparban a bedolgozói rendszerben (otthoni munkával), vagy a mezőgazdaságban (főként családi munkaszervezetben) lehetséges. Ennek mérlegelésétől függ, hogy a távlati mezőgazdasági keresőállomány milyen mértékben haladhatja meg az említett minimális változatot.

Автор в своей работе анализирует положение рабочей силы в сельском хозяйстве. Он по порядку берет факторы влияющие на положение рабочей силы, а так же проблемы и возможности связанные с занятостью сельскохозяйственной рабочей силы. На основании результатов анализа и демографий, экстраполирования временного ряда данных общественной мобильности он делает выводы относящиеся к ожидаемому формированию положения рабочей силы в сельском хозяйстве и таким образом приходит к оценке целевых установок сельского хозяйства на перспективу.

The situation of labour force in Hungarian agriculture is considered by the author in this paper. Factors influencing labour situation and their effects in agriculture are surveyed just as problems and possibilities relating to the employment of agricultural labour force. Concerning the expectable trends in agricultural labour situation, conclusions are drawn, based on the results of analysis and on the extrapolated time series of demographic and social mobility data, whereby the evaluation of perspective development targets can be achieved.